

Constantin Nottara în rolul Petru Rareș din „Luceafărul”

PERSONAJUL ISTORIC

între
document
și
ficțiune

PETRU RAREȘ*

Anul 1910. A treia vară a scriitorului în ținuturile Moldovei de Sus este la fel de rodnică. Toamna, Delavrancea coboară ca un baci, de la munte, în București, cu piesa care încheia incursiunea de trei decenii în „suta a șasesprezecea” moldavă. În *Apus de soare* se reflecta sfârșitul unei domnii, în semnificația ei augură; *Viforul* înfățișase orgoliul demențial al puterii, la domnul refuzat de istorie; *Luceafărul* este acum prilej de tratare pe larg a unei domnii.

Correspondența cu familia îl arată senin și grabnic în lucrul său. Întîia domnie a lui Petru, zis Rareș după porecla mamei (1527—1538), i-a așezat înaintea oștean vrednic de obîrșia ilustră. Fiul natural al lui Ștefan cel Mare — după unii, zălog la Stambul, după alții (Neculce — *O samă de cuvinte*), „măjar” (pescar cu maja) — moștenește clozotul vindicativ al părintelui; primul deceniu de păstorie i-a trecut mai mult în fuga călului. Izvoarele documentare sînt puține, pe masa de lucru a dramaturgului *Istoria românilor* a lui Xenopol, ediția Kogălniceanu la cronicarilor moldoveni, poate *Arhiva istorică a României*, conținînd acte tipărite de Hasdeu.

Domnia lui Petru este scrisă amănunțit de Xenopol. Fără momente spectacu-

loase, ea e totuși tipică pentru un voievod român ce vrea să-și așeze țara. Dușmanii vin din cele patru zări. Întors dintr-o zare, biruitor sau biruit, domnul se îndreaptă spre alta. Între două lupte, cîtorește.

G. Călinescu, în *Istoria literaturii...*, acuză drama de exces biografic; documentele au coplesit pe autor. Lectura atentă a piesei dezvăluie însă și o altă latură a concepției — aceea a monografiei istorice cu uneltele dramaturgiei.

Intrat temeinic în acest veac, al XVI-lea, al „moștenirii lui Ștefan cel Mare”, cum l-au văzut N. Iorga și C. C. Giurescu, Delavrancea a pătruns un gînd tainic al vellevoizilor timpului; țara stă în „calea răutăților” și domnul însuși trebuie, în ceasul primejdiei, să treacă hotarul și să statornicească alianțe de durată. Este meritul esențial al scriitorului, care depășește astfel cadrele rigide ale documentării (istoria scrisă de Xenopol e expozitivă).

Petru se amestecă în luptele pentru suveranitate, din Ardeal, își atrage minia Habsburgilor, apoi se aliază cu ei. Repede oaste în Pocuția și războiul cu polonii pirjolește în cîteva rînduri țara. La poalele Bugeacului, tătarii așteaptă doar semnul lui Soliman Magnificul. Însuși Sultanul intră în Suceava pentru a pedepsi pe uneltitor. Iar Petru — o spune Grigore Ureche, în letopiseșul său, și,

* *Luceafărul de Delavrancea.*

după el, întreaga istoriografie modernă — își reia uneltele de pescar și trece munții în Ardeal, fără spaima și regrete, convins că se va întoarce. Actul al V-lea (singurul care urmează fidel un izvor istoric, cel al cronicii lui Ureche) este remarcabil tocmai prin solida întemierie istorică a figurii domnitorului. Minus exesele retorice și petele de sentimentalism, totul duce la esența personalității voievodale un Petru aspru cu sine, fratern cu boierii rămași credincioși, măreț și aureolat de credința în biruințele viitoare, acum, când „măjarii” îl pregătesc pentru tainica trecere.

S-au adus felurite critici celor cinci acte. Nimeni însă n-a observat că actul I, în care Petru, pribeagul, ajuns sub zidurile Sucevei, este recunoscut de Oana, are o arhitectură de sine stătătoare. În realitate, Petru a fost ales de boieri, la cererea expresă a muribundului Ștefăniță. Prin poezia dramatică a dialogului lui Petru cu boierii, cu ostașii, cu Oana, la poarta Sucevei, din acest prim act al dramei, Delavrancea realizează o memorabilă pagină de ficțiune literară. „Pribeagul” nu este un pretendent avid de putere, este Domnul sosit la ceas de nevoie. Pe acest sentiment se ridică întregul act, ce conține un motiv literar de circulație universală — povestea recunoașterii fratelui cu sora, după ani îndelungați.

Desigur, scriitorul s-a pasionat de „viața” eroului într-atît, încît, în actele II, III, IV, parțial și în V, îl secondează pe cimpurile de bătaie, de la Suceava la Ceremuș, relatează, prin intermediul unor participanți, luptele care au intrat în anale (Feldioara, 1529), îl înconjoară de boieri și curteni în neostenită acțiune. Lectura paralelă a acestor acte teatrale și a tratatului de istorie (noi am folosit, ca și în alte dăți, monumentală istorie a lui C. C. Giurescu) arată, într-adevăr, cum remarcă G. Călinescu, excesul biografic, dorința de a trece în dialog pagina de istorie.

Personajele, mai toate atestate, au biografia cerută de acțiune, mustind de date, fapte, precizări. Oana — imaginată de autor, „liantul” trilogiei — e înfățișată acum în ipostaza femeii înțelepțite de viață. Genunea este echivalentul liric al Oanei din *Apus de soare*, dar prezența ei este excesivă. (Delavrancea a scris rolul gîndindu-se la calitățile interpretative ale actriței Agepsina Macri !)

„Luceafărul” Petru Rareș — speranța Moldovei la cumpăna vremii — nu apare, deci, în dramă, într-o viziune unitară, într-un singur registru interpretativ. Dramă biografică și monumentală, *Luceafărul* este interesantă însă prin nervul portretistic al autorului, prin modul cum surprinde anumite caracteristici ale epocii.

Agepsina Macri în rolul Genunei din „Luceafărul”

La rîndu-i, Delavrancea încheia o epocă în dramaturgia noastră istorică. Aceea a fidelității față de document, dusă pînă la calchiere. Peste cîțiva ani, tinărul Victor Eftimiu, printr-o dramă, azi uitată, *Ringala*, va stîrni o răsunătoare campanie privind libertatea de plămuire a dramaturgului, în evocarea unui timp istoric determinat. Va fi începutul unei polemici, încă neîncheiate, între scriitori și istorici.

Ionuț NICULESCU

Repere : Barbu Delavrancea, Opere III, ed. critică de Emilia St. Milicescu, E. p. I., 1967 ; C. C. Giurescu, Istoria românilor, vol. II, partea I, Fundații, 1937 ; Grigore Ureche, Letopisețul Țării Moldovei, ed. P. P. Panătescu, E.S.P.L.A., 1958 ; A. D. Xenopol, Istoria românilor din Dacia Traiană, vol. II, Iași, 1889 ; G. Călinescu — Istoria literaturii române..., ed. a II-a, Minerva, 1982.